

Professori Igor Vahros ja 100-vuotias Suomi

Tammikuussa 2017 tuli kuluneeksi 100 vuotta professori Igor Vahroksen syntymästä. Suomen Slavistipiiri juhlisti tapahtumaa Vahroksen kunniaksi järjestetyllä muistoseminaarilla. *Idäntutkimus* julkaisee seminaarin juhlaesitelmät. Professori Muusa Savijärven ja professori Lea Siilinin esseeet valottavat sekä Vahroksen uraa tutkijana että hänen humaania persoonaansa niissä monissa tehtävissä, joissa hän suomalaista yhteiskuntaa palveli.

Igor Vahros oli paitsi Helsingin yliopiston pitkäaikainen venäjän kielen ja kirjallisuuden professori myös merkittävä yhteiskunnallinen toimija, joka oli luomassa Suomen sodanjälkeisiä suhteita Neuvostoliittoon. Hän toimi YYA-neuvotteluiden tulkkina, rajankäyntikomitean sihteerinä sekä Neuvostoliittoinstituutin johtajana. Vahroksen toiminta Suomen armeijan tiedustelutehtävissä toisen maailman sodan aikana on dokumentoitu Mikko Porvalin teoksessa *Salainen tiedustelija: Suomalaisen vakoojaupseerin kirjeet 1940–44* (2012).

Vahroksen elämäнкаari avaa useita muitakin näkökulmia satavuotiaan Suomen yhteiskunta-

kehitykseen ja 1900-luvun kulttuurihistoriaan. Se valottaa Suomen venäläisten historiaa, idänsuhteiden vaiheita, akateemisen elämäntavan ja yliopistoinstituution kehitystä sekä sodanjälkeisten veteraaniverkostojen merkitystä Suomen jälleenrakennusajan modernisaatiossa.

Vahroksen ura muistuttaa myös filologisen oppineisuuden arvostuksesta aikana, jona humanististen tieteiden yhteiskunnallinen merkitys ei ole enää itsestään selvää. Vielä muutama vuosikymmen sitten kielellistä ja kulttuurista pätevyyttä pidettiin tärkeänä poliittisissa vastuutehtävissä, ja siihen perustui myös silloinen suomalainen Venäjä-tutkimus.

Vahroksen ura ja elämä liittivät luonnollisesti myös suomalaisen slavistiikan historiaan, olihan Igor Vahros muun muassa Suomen Slavistipiirin perustajajäsen. Slavistina Vahros viitoitti tietä laaja-alaiselle kulttuurin tutkimukselle, josta sittemmin on tullut kansainvälisen tutkimuskentän valtavirtaa.

Sanna Turoma

Suomen Slavistipiirin puheenjohtaja

Emigranttipojasta Helsingin yliopiston professoriksi

Igor Vahroksen isä Semjon Ivanovitš Vahromejeff syntyi varakkaaseen jaroslavlilaiseen kauppias- ja maanomistajasukuun vuonna 1884. Virkauran valinnut Semjon toimi lääninneuvokseksi Itä-Puolan Ljublinissa. Siellä hän avioitui puolalais-venäläisen Jelizaveta Nikolajevna Artsihovskan kanssa. He saivat kolme lasta, joista nuorin eli Igor syntyi Pietarissa 7. tammikuuta 1917. Vanhemmat kuitenkin erosivat Semjonin tutustuttua Tamara Georgijevna Polilovaan. Avioeron yhteydessä Igorin äidin kerrotaan sanoneen Semjonille: ”Kaksi vanhempaa lasta minä pidän, mutta Igor on yhtä ruma kuin sinä ja huutaa koko ajan. Sinä saat hänet.”

Vallankumouksen alkaessa Semjon palveli amiraliteetissa sotilaslakimiehenä. Vuonna 1919 hän toi perheensä Suomeen. Tamara ja Igor asettuivat Lappeenrantaan, mutta Semjon

jatkoivat Muurmanskiin, missä liittyi Pohjois-Venäjän valkoiisiin joukkoihin. Temperamenttinen Tamara päätti seurata miestään ja lähti kaksivuotiaan Igorin kanssa laivamatkalle, joka vei Kööpenhaminan kautta Norjan rannikkoa pitkin Muurmanskiin. Valkoisten perääntyessä Vahromejeffin sallittiin poistua joukoista ja palata perheineen Lappeenrantaan.

Emigranttiperheen alkutaival Suomessa ei ollut helppo. Tamara oli Pietarin konservatorion kasvatti, ja hänelle järjestyi pianistin tehtävä kaupungin elokuvateatterissa. Semjon yritti työkennellä metsätöissä, sahoilla ja tehtaissa. Lopulta hän sai kevyempää työtä Lappeenrannan ortodoksisesta seurakunnasta, jonka alkeiskoulussa hän opetti ja hoiti samalla suntion tehtäviä yhdessä Tamaran ja Igorin kanssa. Heillä oli 1920-luvulla nk. Nansen-passi. Saatuaan todis-

tuksen riittävästä suomen kielen taidosta Semjonanoi ja sai perheelleen Suomen kansalaisuuden vuonna 1934.

Igor oli hyvin musikaalinen, joten Tamara päätti kouluttaa hänestä viulistin. Semjon puolestaan ymmärsi, ettei paluuta kotimaahan ollut vaan perheen oli sopeuduttava suomalaiseen elämänmuotoon. Vapaoppiltaan paikka Lappeenrannan yhteislyseossa avasi Igorille ovet suomenkieliseen yhteisöön. Hän viihtyi koulussa eikä häntä syrjitty tai kiusattu. Hän sai myös liittyä partioon ja myöhemmin suojeluskunnan poikaosastoon. Abiturienttivuonna Igor suunnitteli muusikon tai ortodoksipapin uraa, mutta ylioppilaaksi päästyään vuonna 1935 hän päätyi opiskelemaan slaavilaisia kieliä Helsingin yliopistoon. Isä varoitti emigranttijärjestöistä: ”Pysy poika loitolla niistä! Sinun tulevaisuutesi on Suomessa.”

Opiskelu oli tuskin päässyt alkuun, kun Igor rakastui vuokraemäntänsä kuvankauniiseen sisareen Jelizaveta Vasiljevna Ivanoffiin. Jelizaveta oli venäläinen, 1890-luvulla Helsinkiin muuttaneen liikemiehen tytär, mutta seurustelu hänen kanssaan ei vanhempien mielestä voinut tulla kysymykseen. Igor oli vielä alaikäinen, Liisa häntä kaksitoista vuotta vanhempi ja ammatiltaan kampaaja. Seurustelu kuitenkin jatkui, ja vuoden 1936 lopussa syntyi tytär Muusa. Nyt oli vanhempien taivuttava poikansa avioliittoon.

Igor rahoitti opiskelunsa antamalla yksityistunteja ja soittamalla viulua merimiesravintola Salvassa. Hän valmistui maisteriksi toukokuussa 1939 pääaineenaan slaavilainen filologia. Sivuaineita olivat sanskrit ja vertaileva indoeurooppalainen kielitiede, fonetiikka ja altailainen kielentutkimus.

Valmistuttuaan Igor vuokrasi Käpylästä omakotitalon, johon hänen vanhempansakin Lappeenrannasta muuttivat. Työpaikan Igor sai yliopiston kirjaston slaavilaisesta osastosta. Samalla hän alkoi suunnitella jatko-opintoja. Suunnitelmat kuitenkin muuttuivat, kun talvisota syttyi marraskuussa 1939. Kirjasto suljettiin ja Igor jäi työttömäksi, mutta pian hänet palkattiin venäjän kielen kääntäjäksi Mikkelissä sijaitsevaan armeijan päämajaan. Tammikuussa 1940 hänestä tuli asevelvollinen, mutta hän jatkoi kääntäjänä eikä osallistunut varusmiesmieskoulutukseen. Talvisodan päätyttyä sotamies Wahromejeff siirrettiin kielenkääntäjäksi yleisesikuntaan Helsinkiin. Hän kuitenkin halusi aliupseerikouluun ja pyyntöön suostuttiin. Aliupseerikoulua seurasi reserviupseerikoulu, minkä jälkeen hänet määrättiin takaisin yleis-

esikuntaan opettamaan venäjää ja laatimaan venäläis-suomalaisia sotilassanastoja.

Jatkosodan alussa vänrikki Wahromejeff lähetettiin Joensuuun Osasto Raskiin, joka oli hyökkäyssotaa varten suunniteltu liikkuva tiedustelukeskus. Hänen tehtäviinsä kuului sotasaaliiksi saatujen dokumenttien kääntämistä ja sotavankien kuulustelua. Petroskoin valtauksen jälkeen Osasto Raski alkoi kouluttaa vakoojia sotavankileireiltä valituista vangeista. Yhtenä kouluttajana oli Igor Wahromejeff (vuodesta 1942 Vahros), peitenimeltään Puputti.

Sodan päätyttyä Igorin työsuhde armeijassa lakkasi ja luutnantti Puputista tuli maisteri Vahros. Hän sai venäjän kielen tuntiopettajan toimen Yhteiskunnallisesta korkeakoulusta. Siinä ohessa hän suomensi Aleksei Tolstoin 1000-sivuisen trilogian *Kärsimysten tie*, suoritti kasvatustieteen approbaturin ja auskultoiti opettajan pätevyyttä varten. Vuoden 1946 lopulla hänestä tuli vasta-perustetun Helsingin poliisilaitoksen tulkki- ja käännöstoimiston johtaja.

Työ poliisilaitoksessa päättyi tammikuussa 1948, kun Vahroksesta tuli Helsingin yliopiston venäjän kielen lehtori. Jo helmikuussa hän sai kuitenkin yllättävän komennuksen Moskovaan YYA-neuvottelujen kääntäjäksi ja tulkiksi. Samana vuonna perustettiin Neuvostoliittoinstituutti ja sen sivutoimiseksi johtajiksi määrättiin professori Valentin Kiparsky ja lehtori Igor Vahros. Instituutin virallisena tehtävänä oli Neuvostoliittoon kohdistuva tieteellinen tutkimus ja Suomen ja Neuvostoliiton välinen tieteellinen ja sivistyksellinen yhteistyö. Kiparskyn käsitykset instituutin tehtävistä ja tavoitteista johtivat kuitenkin siihen, että hän sai jo parin vuoden kuluttua ylemmältä taholta kehotuksen erota johtajan paikalta. Vahroskin tarjoutui eroamaan, mutta häntä kehoitettiin jäämään. Hän toimi instituutin johtotehtävissä aina vuoteen 1963. Loppukaudellaan Vahros pyrki vakiinnuttamaan instituutin epäpoliittista toimintalinjaa ja tieteellistä profiilia.

Ensimmäiset sodanjälkeiset vuodet olivat entiselle tiedustelu-upseerille jännittäviä aikoja. ”Sodanajan toiminnastani jouduin Tornin herrojen kanssa tekemisiin vain yhden ainoan kerran. Asiasta ei kuitenkaan ihmeekseni koitunut sen enempää. Minä totesin vain, että sitä samaahan tekin teitte”, kertoi Vahros professori Virtarannalle vuonna 1984 antamassaan haastattelussa. Stella Polaris -operaation yhteydessä Vahroksellekin tarjottiin mahdollisuutta siirtyä Tukholmaan: ”Vastasin, että en lähtisi Suomesta mihinkään – että minä olen jo yhden kotimaan jättänyt.”

Lehtorin viran ohessa Vahros opetti venäjää yleisradiossa ja ryhtyi maisteri Antti Scherbakoffin avustamana keräämään aineistoa suomalaisvenäläistä suursanakirjaa varten. Sanakirja, josta Vahros nykyisin ehkä parhaiten tunnetaan, valmistui vuonna 1975. Väitöskirjasta Vahros neuvotteli professori Jalo Kaliman kanssa jo vuonna 1948, jolloin aiheeksi sovittiin jalkineiden nimitykset venäjän kielessä. Vahros omaksui Wörter und Sachen -metodin, jonka mukaan historialliset, etnografiset ja kulttuuriset yhteydet ovat keskeisessä asemassa sanojen merkityksiä ja etymologiaa tutkittaessa.

Suuren menetyksen Vahros koki, kun hänen tukijansa professori Jalo Kalima kuoli kesällä 1952. Kalimaa seurasi professorina Eino Nieminen, joka oli hävinnyt Kalimalle viran haussa vuonna 1934. Tästä Nieminen oli katkeroitunut, mikä sittemmin heijastui Vahroksen tieteelliseen urakehitykseen. Palattuaan aineistonkeruumatkalta Moskovasta vuonna 1955 Vahros keskusteli tutkimuksensa etenemisestä Niemisen kanssa. Nieminen arvosteli kriittisesti edeltäjänsä menneen lopulta henkilökohtaisuuksiin. Tästä Vahros kiivastui ja sanoi: ”Voitte olla mitä mieltä haluatte Kalimasta tutkijana, mutta arvosteluanne hänestä ihmisenä en siedä.” Nieminen raivostui ja lausui vain yhden sanan: ”Ulos!”

Vahros ymmärsi, ettei hänen väitöskirjatyönensä voisi edetä Niemisen valvonnassa. Siksi hän siirtyi slaavilaisesta filologiasta venäjän kieleen ja kirjallisuuteen. Professori Kiparskyn kanssa asiat alkoivatkin sujua hyvin. Lisensiaatintyö valmistui vuonna 1958 arvolauseella laudatur, mutta samana vuonna Kiparsky siirtyi professoriksi Berliiniin. Avoimeksi jäänyttä professuuria määrättiin oman virkansa ohella hoitamaan Nieminen, josta siis kuitenkin tuli Vahroksen väitöskirjan esitarkastaja ja vastaväittäjä.

Väitöstilaisuus joulukuussa 1959 oli kiivas ja piinallinen. Nieminen oli eri mieltä monesta Vahroksen etymologiasta. Tämän lisäksi hän epäili väittelijän tietoja jopa venäjän kielihistorian alkeista, mitä Vahros puolestaan piti aiheettomana ja loukkaavana. Väitöskirja *Naimenovanija obuvi v russkom jazyke I. Drevneište naimenovanija do Petrovskoi epohi* hyväksyttiin tammikuussa 1960 arvolauseella cum laude approbatur.

Vahros määrättiin hoitamaan venäjän kielen ja kirjallisuuden professorin virkaa vuonna 1961. Virka julistettiin haettavaksi, ja Vahros oli ainoa hakija. Asiantuntijat eivät vakuuttuneet hänen pätevydestään, joten hän peruutti hakemuksensa. Kahden vuoden kuluttua virka pantiin

uudestaan hakuun. Vahros haki sitä toistamiseen ja sai vuoden pätevytymisaikaa. Respiittitönään Vahros julkaisi monografian *Zur Geschichte und Folklore der grossrussischen Sauna* sekä laajahkon analyysin Tjuttševin luontolyriikasta. Nyt hänet todettiin päteväksi ja nimitettiin virkaan vuonna 1967.

Venäjän kielen opiskelijamäärät kasvoivat räjähdysmäisesti 1960-luvulta alkaen ja niin kasvoi myös professorin työmäärä. Vahros otti yksin vastaan oppiaineensa arvosanantentit. Opinnäytteiden toisena tarkastajana oli useimmiten Kiparsky, joka Niemisen kuoltua nimitettiin slaavilaisen filologian professoriksi. Kiparskyn ja Vahroksen asenteet ja mielipiteet olivat usein törmäyskurssilla, mutta ystävyys säilyi läpi elämän. Viranhoidon ohessa Vahroksella oli paljon venäjän kieleen ja venäläiseen kulttuuriin liittyviä sivutoimia ja luottamustehtäviä. Hän muun muassa oli jäsenenä ylioppilastutkintolautakunnassa ja puolustusvoimain venäjän kielen tutkintolautakunnassa sekä perustamassa useita oman alansa yhdistyksiä Suomessa ja ulkomailla.

Muiden professorien tapaan Vahroksella oli työhuone kotona, ja siellä hän otti myös tentit vastaan. Liisa-rouva vastasi kaikista arkielämään liittyvistä asioista ja hoiti samalla professorimiehensä juoksevia asioita: arkistoi papereita, vei tenttituloslistoja laitokselle ja kirjoja kirjastoon sekä huolehti vierailevien neuvostolehtoreiden hyvinvoinnista. Kun Vahros kävi rehtori Juvalle valittamassa, että vaimo joutuu hoitamaan assistentin tehtäviä, tämä kysyi: ”Pitäisikö vaimollesi maksaa palkkaa?”

Täytettyään 63 vuotta Vahros jäi eläkkeelle vuonna 1980. Eläkevuosina häntä kiehtoivat Dostojevskin henkilöhaahojen maailma ja ortodoksisuus venäläisessä kirjallisuudessa sekä tietenkin etymologiat. Ansoistaan hänet on palkittu muun muassa Suomen Leijonan Ritarikunnan komentajamerkillä, puolustusvoimain hopeisella ansiomitalilla sekä Neuvostoliiton myöntämällä Puškin-mitalilla. Tärkein tunnustus tuli kuitenkin ystäviltä ja entisiltä oppilailta: Vahroksen täyttäessä 70 vuotta he julkaisivat juhlaikirjan *Docendo discimus*, johon on koottu hänen keskeisimpiä artikkeleitaan eri vuosikymmeniltä. Vahroksen elämä päättyi 23. kesäkuuta 1996.

Muusa Savijärvi

Kirjoitus perustuu esitelmään, jonka pidin isäni Igor Vahroksen syntymän satavuotismuistoseminaarissa 17.3.2017.

2-vuotias Igor Tamarin sylissä. Tamara Georgievna Wahromejeff (13.12.1889 – 27.12.1961) oli Igorin äitipuoli. Muusa Savijärven perhealbumi.

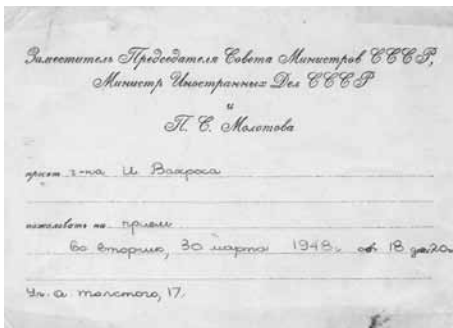
25-vuotias luutnantti Wahromejeff vuonna 1942. Muusa Savijärven perhealbumi.

Vahros pääsi ylioppilaaksi Lappeenrannan lyseosta vuonna 1935 (keskirivissä neljäs vasemmalta). Muusa Savijärven perhealbumi.

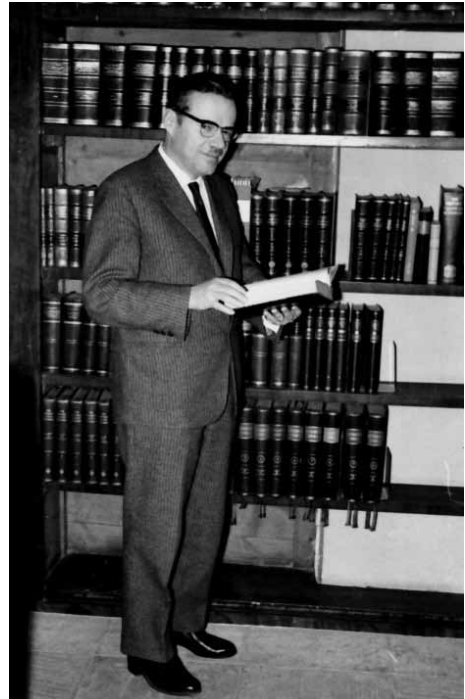
Terho Ikonen selosti väitöstilaisuutta Uudessa Suomessa 13.12.1959.

YYA-sopimusneuvottelut. Kutsu ulkoasiainministeri Molotovin cocktail-vastaanotolle.

Taiteilija Jouko Solosen maalaaman muutokuvan paljastus vuonna 1983. Muusa Savijärven perhealbumi.

Vahros johti Neuvostoliittoinstituuttia 1960-luvulla. Muusa Savijärven perhealbumi.

Sieniretkellä Pohjois-Karjalan maisemissa Liisa-vaimon ja Muusa-tyttären kanssa vuonna 1995. Muusa Savijärven perhealbumi.